

A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének munkatársai úgy gondolták, hogy a hagyományos állandó kiállításon kívül egy rendhagyó, virtuális kiállítás keretében is érdemes a gyűjtemény feltéve őrzött tárgyait megismertetni a nagyjérdeművel. A Hyperion névre keresztelt, a <http://www2.szepmuveszeti.hu/hyperion> címen elérhető – folyamatosan bővülő – online kiállítás célja, mint a köszöntő szövegben olvashatjuk, „nem az, hogy a számítógép képernyőjén az eredeti művek halvány visszfénye jelenjék meg. A technika varázslatos lehetőségei révén nem pótszert, hanem új esz-közt szeretnénk kínálni, amelynek segítségével újabb és újabb, a helyszínen jóval nehezebben fölismerhető kapcsolódások fedezhetők fel a kiállított tárgyak között.” Az Antik Gyűjtemény vezetőjével, s egyben a Hyperion főszerkesztőjével, Nagy Árpád Miklóssal, valamint a Hyperion két szerkesztőjével, Bélyácz Katalinnal és Somorjai Szabolccsal beszélgettünk.

Nagy Árpád Miklós (1955) órkutató, a budapesti Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének munkatársa.

Bélyácz Katalin (1974) tanársegéd a Pécsi Tudományegyetem Klasszika-Filológia Tanszékén. Az ELTE Ókortudományi Doktori Iskolájának hallgatója.

Somorjai Szabolcs (1976) az ELTE BTK történelem–régész szakos hallgatója, az ELTE BTK Történeti Antropológia Programjának megbízott előadója.

ÓKOR: A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének egyik új vállalkozásáról, a Hyperion elnevezésű internetes oldalról beszélgetünk. Kezdjük talán a legegyszerűbb kérdésekkel: mi a Hyperion, és miért jött létre?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: A Hyperion egy interneten megjelenő, magyar nyelvű ókortudományi lexikon „embriója”, amely a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének műtárgyaihoz kapcsolódva a görög-római kultúra számos területét öleli fel. Névadója a görög mitológiára jellemző többértelműséggel olykor a Nap (Hélios) egyik neve, olykor pedig egy titánt jelöl, Uranos fiát, Hélios apját. A névválasztást egyszerre két szándék inspirálta: a név egyrészt arra utal, hogy a Hyperion a Gyűjtemény közönségszolgálati programjának, az Éósnak (= Hajnal) egy következő állomását jelenti, de jelképes utalás egyben a Hyperion fejlesztését végző informatikai műhelynek, a Napfolt Kft.-nek a nevére is. Már a névadással is jeleztük, hogy a vállalkozás csakis informatikus és órkutató közös összefogásával valósítható meg.

Hogy miért jött létre? Szerettünk volna létrehozni egy olyan adatbázist, amelynek jól azonosítható határai vannak,

miközben a lehetőségeit tekintve végtelen. Ez az ambiciózus koncepció abból a felismerésből származik, hogy ma már sok mindent másképp lehet csinálni, mint akár csak egy fél nemzedékkel ezelőtt, ugyanakkor nincs még pontosan kitalálva, hogy ezt a mást hogyan kell csinálni. Egyre nő a szakadék különböző, hajdan összetartozott dolgok között. Egyfelől adott a tudományos könyvtermelés, amely a világ céhen kívüli része, vagyis a társadalom nagy része számára fogyaszthatatlan, másfelől pedig adott az internet, ahol reflektálatlan békességben férnek meg egymás mellett kóklerek és tudósok munkái. Van tehát egyfelől a mai könyvkészítési gyakorlat végtelen idő- és pénzigényessége, másfelől az internet végtelen dinamikája. Ezt a kettőt akaruk valahogy összehozni, mégpedig abból a megfontolásból, hogy legyen használható és számunkra vállalható segítség mindazok számára, akik a mai lehetőségek révén akarnak utat találni a klasszikus ókorhoz.

Azt szerettük volna, hogy a Hyperion világos határokkal rendelkezze, miközben – elvben – mindenütt a végtelenbe ér; de egyúttal azt is, hogy ez a határoltság ne gátja, hanem formája legyen a dolognak. Innen jött az ötlet, hogy kiindulópontul az Antik Gyűjteményt és az abban őrzött tárgyakat válasszuk. A Gyűjtemény megismertetése már csak múzeumi hivatalnokként is kötelességem; ám ettől független tény, hogy e tárgyakról az antik kultúra tetszőleges irányába – az irodalomtörténet, a régészet, a filozófia felé – lehet elindulni, aszerint, ahogy az adott tárgy megkívánja és lehetővé teszi. A cél tehát az volt, hogy az általunk nyújtott információmennyiség jól átlátható legyen annyiban, hogy természetes határait az Antik Gyűjtemény közel 6000 műtárgya alkotja, de érzékeltesük azoknak a dolgoknak a határtalan voltát, amelyek jogosan kapcsolódhatnak ezekhez a tárgyakhoz.

ÓKOR: Hallhatnánk néhány példát ezzel kapcsolatban?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: Ha található egy Euripidész-portré az Antik Gyűjteményben, akkor az kapcsolódhat Euripidészhez, a tragédiaíróhoz, kapcsolódhat a görög portréművészethez, de ugyanígy a görög műalkotásokat előszeretettel másoló római művészethez vagy az Antik Gyűjtemény történetéhez is – és még számos ilyen kapcsolódási pontot lehetne említeni. Az ezeknek a szempontoknak megfelelő tudás

egyre inkább széttöredezik, hiszen az egyikkel az antik irodalomtörténet foglalkozik, a másikkal pedig az antik művészettörténet – amely ráadásul Magyarországon nem is része az általános értelemben vett művészettörténetnek, hanem a klasszika-archaeológiának (ez utóbbi pedig a régészeten belül képez egyfajta határterületet). Lehetőséget akartunk teremteni arra, hogy ezek a különböző, egyre inkább szétagyolódó tudás-részek egy helyen jelenjenek meg, azzal a kettős igénnyel, hogy az eredmény értelmes és hiteles is legyen.

ÓKOR: Vagyis legalább a lehetőség adott, hogy egy helyre, egymás mellé kerülve ezek az információk összeálljanak a látogató számára.

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: Nem is csak egymás mellé kerülve, hanem egymáshoz kapcsolódóan. A Hyperiónnak talán az a legjobb vonása, amit hagymahéj-szerkezetnek neveztem el, azaz hogy középpontja csak képzeletben van: az a tárgy, amelyhez a kommentárok kapcsolódnak. De a kommentárok iránya és hosszúsága szabadon bővíthető. Nincs külön Euripidész, a tragédiaköltő és Euripidész, a görög portréművészet tárgya, hanem van egy szobor, amely válaszolhat arra is, hogy kit ábrázol, arra is, hogy milyen az a művészet, amelyben létrejött és így tovább.

ÓKOR: Legyünk még egy fokkal gyakorlatiasabbak! Milyen a Hyperión szerkezete?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: Ennek a szerkezeti elvnek a gyakorlatban az felel meg, hogy a látogató először a tárgy fényképével és a tárgyra vonatkozó alapvető adatokkal találkozik. Ezekhez az adatokhoz tartozik egy leírás is, amelyben – aláhúzással kiemelve – rögtön megjelennek az első kapcsolódási pontok. Ezeket követve aztán tetszőleges irányba indulhatunk el, újabb és újabb kapcsolódások mentén. De minden egyes kommentárnál az azzal összefüggésbe hozható tárgyak fényképe is megjelenik. Vagyis az olvasó mindvégig mindkét szempontot meg fogja találni: azt is, hogy a Hyperión egy múzeumi gyűjteményt reprezentál, ahol minden esetben ott vannak a tárgyak, és azt is, hogy ezekhez a lehető legkülönbözőbb módon kommentárok kapcsolódhatnak.

ÓKOR: Adott tehát egy jelentős gyűjtemény, ebben vannak különböző tárgyak, s ezek sorban felkerülnek erre az internetes oldalra; a tárgyak leírásához kapcsolódik egy egyre bővülő, az ókortudomány legkülönbözőbb szeleteit magába foglaló lexikon. Másfelől pedig adott egy lexikon, amely az ókortudomány különböző területeit érinti, s ennek szócikkeihez illusztrációt jelentenek az Antik Gyűjtemény tárgyai és a tárgyakhoz kapcsolódó információk. Hogyan kapcsolódik egymáshoz e két feladat a Hyperiónban?

BÉLYÁZ KATALIN: A tárgyakhoz és a tárgyak leírásához most is kétféleképpen lehet eljutni, kétféle keresővel. Az egyik a tárcsás, amelyet egyszerű keresőnek nevezünk. Ér-

dekes kinézetű kereső: három forgó tárcsát mutat, bennük hat-hat cikkelyel. Ezek segítségével művészettörténeti szempontok (korszak, kultúra és műfaj) alapján lehet kikeresni, valójában összeállítani egyes tárgycsoportokat.

A három tárcsa hat-hat cikkelyének kombinációi már önmagában is több mint százféleképpen csoportosítva tekinthetők a tárgyak bemutatásához. A tárcsás kereső tehát – reményeink szerint – könnyen és sokféleképpen nyújt segítséget az ókorral ismerkedő látogató számára az első lépésekhez, az antik művészet alkotásainak korszakok, kultúrák és műfajok szerinti bemutatásával. Itt tehát közvetlenül a tárgyakhoz jutunk, és innen lehet továbbmenni a magyarázatul szolgáló háttéranyagokhoz, azaz magához a lexikonhoz.

A másik, az összetett kereső esetében nemcsak tárgycsoportokat lehet megtalálni, hanem akár kiválasztott tárgyakat is, különféle adatok alapján (pl. ki, mikor készítette? honnét származik?). Ez a kereső kulcsszavas keresésekre is lehetőséget nyújt, így a lexikon szócikkei közvetlenül is elérhetők. Itt tehát az antik művészet alkotásai és a hozzájuk kapcsolódó szócikkek között lehet barangolni, választott témák, kérdések mentén haladva.

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: Az egész problémának, amelynek a Hyperión egy lehetséges megoldása, az a lényege, hogyan lehet ebben az egyre kaotikusabb, határok nélküli ismeret-tömegben rendet teremteni. Ami először kényszernek látszott, arról kiderült, hogy nagyon jól használható, mert az egész Hyperión szerkezete azt a felismerést valósította meg, hogy akár honnan indulunk is el, ugyanoda kell elérkezni. Ha a tárgyak felől indulunk el, például egy feketealakos váza felől, akkor el kell tudnunk jutni Dionysoszhoz vagy Exékiaszhoz, ha Dionysostól indulunk el, akkor a feketealakos vázához és így tovább. Hiszen, ezt fontos kiemelni, a Hyperión Magyarország egyetlen átfogó antik művészeti közgyűjteményéhez kapcsolódik – aminek itt most egyáltalán nem a monopólium-jellegét emelem ki, hanem az ezzel járó felelősséget. Ha komolyan vesszük, amit csinálunk, akkor meg kell mutatni, hogy mi van itt, hiszen nem tud mindenki eljönni a Hősök terére. A honlap fejlesztői, a Napfolt Web Művek munkatársai szándékosan választottak olyan, viszonylag egyszerű műszaki-informatikai megoldásokat, amelyek nem igényelnek különlegesen felszerelt számítógépeket, hanem könnyen és mindenütt hozzáférhetők.

ÓKOR: A tárgyak mekkora hányada került fel már a honlapra?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: Körülbelül négyszázhatvan tárgy az 5600-ból. Úgy mondhatnánk, hogy a Hyperión most van szerkezetkész állapotban. Ami távolról sem azt jelenti, hogy a fejlesztése lezárult, hanem csak azt, hogy most már ki merünk vele állni a nyilvánosság elé. Hiszen különböző lehetőségek már kipróbált módon működnek benne, és már látszik, hogy mik lesznek a továbblépés lehetséges irányai.

ÓKOR: Hallhatnánk egy kicsit ezekről, azaz a fejlesztésre vonatkozó tervekről?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: Elsősorban az ún. túraútvonalak bevezetésére gondolok. Ez újfajta kapcsolódási pontokat hozna létre a Hyperiónban megtalálható dolgok között. Most próbáljuk megteremteni annak a lehetőségét, hogy egy-egy téma mentén lehessen összeszedni a témára vonatkozó tudást, képeket, szövegeket egyaránt. Az a szándékunk, hogy a Hyperiónon belül legyenek különféle szálak, amelyek összekötik az egy-egy témához tartozó ábrázolásokat az antik irodalomtörténetre, a filozófiára vagy az ókortörténetre vonatkozó emlékekkel. A túraútvonal tehát egy-egy ókortudományi szakágon belül próbál meg szisztematikus módon rendet vágni. A cél az, hogy a lexikon egyszerre gyarapodhassék szabadon, a tárgyak fölkerülésének véletlenszerűsége révén, de módunk legyen arra is, hogy tervszerűen, szisztematikusán gyarapítsuk, egy-egy ókortudományi szakterület sajátosságai szerint.

További tervünk, hogy a Hyperión összekapcsolódjék nemzetközi adatbázisokkal, oly módon, hogy a több helyen is szereplő tárgyak között meglegyen a kapcsolat. Vagyis érjen össze egy varázspapirusznak a Hyperiónban, illetve a varázspapiruszok nemzetközi adatbázisában szereplő leírása, hiszen ebben tényleg az a fantasztikus, hogy végtelen számú kapcsolódást tesz lehetővé.

ÓKOR: Beszéljünk egy kicsit a Hyperión kialakulásának folyamatairól!

SOMORJAI SZABOLCS: Amikor úgy két éve csatlakoztam a programhoz, azt hiszem, egyedül Árpád látta előre, hogy mi fog abból kinőni. Akkor még csak belső munkáról volt szó, arról, hogy az Antik Gyűjtemény munkatársai írjanak tárgyleírásokat kiválasztott tárgyakhoz. Ez lett a gerince az egész Hyperiónnak. Aztán lépésenként kezdett ebből kibontakozni az, ami ma látható, és ahogy egyre többfelé nyílt ki, úgy vált egyre bonyolultabbá is az egésznek az ellenőrzése. Akkor jelentünk meg mi mint szerkesztők. Eleinte cikkeket is írtunk, de idővel háttérbe szorult a szócikkírói tevékenység, mert egyre több információ és egyre több anyag érkezett, ahogy a Hyperión túllépett az Antik Gyűjtemény keretein. Ekkor kezdtünk bevonni művészettörténészeket, klasszika-filológusokat is annak megfelelően, ahogy a tárgyközpontúság mellett megjelentek egyéb szempontok is. A rovatvezetői státusz létrehozása volt a következő lépés, amikor már valóban hatalmas mennyiségű anyag gyűlt össze.

Most ott tartunk, hogy van egy jól működő, bejáratott rendszere az egész folyamatnak. A legnagyobb probléma még mindig a szócikkek íróinak megtalálása és koordinálása. Hiszen az elején az egész tényleg a tárgyaktól indult el, s csak második lépésben került szó lexikonról; hiszen láttuk, hogy a tárgyleírások rengeteg olyan kifejezést és fogalmat tartalmaznak, amelyek pl. a középkorások számára nem érthetők vagy akár ismeretlenek, s így ezeket meg kell ma-

gyarázni. Ezáltal viszont olyan hatalmas információmennyiség zúdult ránk, hogy az már tényleg végtelen. Néha félek is tőle, hogy túl sok irányba elmegyünk, de valahol tényleg ez benne a szép, ezért érdekes. Soha nem lehet majd azt mondani, hogy vége...

ÓKOR: A beszélgetés elején esett szó arról, hogy a mai viszonyok között az ókortudomány területén is nagy igény van a megbízhatóságra, a hitelességre. Hogyan próbálják ezt biztosítani a Hyperión esetében? Van valamiféle szemléletbeli azonosság a szócikkek írói között, egy mérce, amelyhez valamennyien igazodnak?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: A megbízhatóság természetesen nem azt jelenti, hogy az szerepeljen a Hyperiónon, ami nekünk tetszik. De ha megnézünk hasonló jellegű honlapokat, némelyiken nagyon furcsa dolgokat lehet találni. Ezért volt érdemes ezt – ebben utólag is biztos vagyok – kicsiny kezdetekből megcsinálni, mert az ellenkező utak gyakran katasztrofálisnak bizonyulnak. Igaz, mögöttem volt néhány évnnyi kísérletezés nemzetközi fórumokon, s azok alapján világos volt, hogy ezt máshogy nem lehet, csakis apránként.

A közös szemléletről annyit, hogy a szerkesztők és a rovatvezetők együtt bábáskodnak afölött, hogy a Hyperiónban érvényes állítások kapjanak helyet. Nem követelik meg, hogy mindenki egyetértson velük, de az nem lehet, hogy a mohácsi csata 1693-ban volt. Viszont az, hogy van szerkesztőség és vannak rovatvezetők, nem azt jelenti, hogy a magyar ókortudományon belül valakik megszerezték maguknak a Hyperiónt. A Hyperión demokratikus képződmény; azt tekinti feladatának, hogy teret adjon minden véleménynek, és nem azt, hogy valaki vagy valakik véleményéhez találjon egy ilyen fórumot.

ÓKOR: Nemrégiben zárult a Szépművészeti Múzeum nagy sikerű kopt művészeti kiállítása. Jutott-e ezzel kapcsolatban valamilyen szerep a Hyperiónnak?

BÉLYÁZ KATALIN: A kopt kiállítás idején a Hyperiónnak készült egy önálló változata a kiállítás tárgyaira vonatkozóan. Ennek nagyon nagy sikere volt, több mint húszezren látogatták a honlapot akár itt a múzeumban, akár az interneten odahaza. Az internetes változat a kopt kiállítás 206 tárgyát tartalmazta, ebben az esetben nemcsak a múzeumon belülieket, hanem az egyiptomi tárgyakat is; az összeállítás archivált változata továbbra is elérhető. Ennek a kopt virtuális kiállításnak volt egy olyan tartozéka, amelyet szintén szeretnénk a Hyperiónban továbbfejleszteni: egy nagy sikerű játék. Ekkorra készült el szerkesztők és informatikusok hosszú, közös munkájának gyümölcseként a Hyperiónnak ma látható „szerkezetkész”, külalakjában is méltó változata.

S ha szabad itt röviden visszatérni az előző témához, a szócikkek összegyűjtésével kapcsolatban szeretnék megemlíteni egy másik sikeres epizódot, amikor a pécsi egye-

temisták Kárpáti András vezetésével a görög zene témakörében írtak szócikket, hangszerekről. Az ismertetések eleve azzal a céllal készültek, hogy majdan Hyperion-szócikké váljanak. Azt hiszem, ez szép példa az együttműködésre.

ÓKOR: A Hyperion megjelenése, de az Antik Gyűjtemény egyéb ismeretterjesztő szándékú tevékenysége – gondolunk itt az Éós programra – háttérben jól érzékelhető valamiféle nyitás; milyen személet húzódik meg emögött?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: A nyitás nem áll másból, mint az ezelőtt évtizedeken át űzött gyakorlat folytatásából, csak éppen más, valóban új eszközökkel. Szó sincs arról, hogy a korábbiakkal szemben most valami mást csinálnánk; a korábbiakat csináljuk más módon. Világos, hogy egy háromnegyed órás tárlatvezetésnél sokkal hatékonyabb egy négy órás foglalkozás, ahol a gyerekek maguk is megpróbálhatnak olyan fazekat csinálni, mint egy görög vázafestő, hiszen sokkal többet látnak abból, hogy mit csinált az a bizonyos festő, ha maguk is megpróbálják. Ebben tehát nem az igény új, végképp nem a felismerés, hanem a lehetőségek

váltak. Ugyanez érvényes a Hyperionra is, hiszen semmi mást nem próbál, mint értelmesen elmondani, hogy mi van itt, honnét van és mire jó. Ahogy nő a szakadék az ókor kutatása és közvetítése között, úgy kell új és új formákat találni az áthidalására. De az igény, hogy bemutassuk az ókor paradigmatis érvényét, csupán folytatása korábbi nemzedékek magától értődő meggyőződésének.

ÓKOR: Képes a Hyperion kapcsolódni akár a középiskolai oktatáshoz is?

NAGY ÁRPÁD MIKLÓS: Természetesen, az egyik kézenfekvő kapcsolat az oktatás területe – és nem csak a középiskolai oktatásé. Egyelőre, mondjuk hídfőállásként, középiskolai óravázlatok vannak a Hyperionon, de a Hyperionban lévő tudásanyag megalkotásában egyetemi hallgatók és egyetemi tanárok egyaránt részt vesznek már most is. Ez az anyag éppúgy alkalmas lehet középiskolai diákok, mint egyetemi hallgatók számára. Aki egy kicsit tudja, hogy mi a helyzet ma a magyar egyetemeken, az bólogatni fog erre a megállapításra.

